ÍNDEX

Els escèptics grecs - - - - - - - - - - - - - - - - - 1

Pirró i Timó - 11

La Nova Acadèmia - - - - - - - - - - - - - - - - - - 28

Els últims escèptics - - - - - - - - - - - - - - - - - 59

Els pirrònics i la Nova Acadèmia
comparats - 77

ELS ESCÈPTICS GRECS

La mort d'Aristòtil marca la fi d'una gran època en el curs de l'especulació grega —una època que, començant amb els sofistes, abasta una durada de més o menys cent anys: això no obstant, dins d'aquest període hi ha comprès el que és més brillant i perfecte de la filosofia antiga. Quan començà, els pensadors grecs s'acabaven d'emancipar de les teories cosmològiques habituals a Jònia des d'aproximadament dos-cents anys abans. Quan s'acabà s'havia promulgat el sistema més complet i omniabastant que mai aconseguí el món antic. Si mirem l'àmpli cercle de coneixement abastat, els nous mètodes adoptats o la precisió introduïda, no podem sinó reconèixer que el progrés va ser immens. Igual que Roma, que de ser un estat insignificant lluitant per la seva existència en el Tíber i les carenes dels Apenins, en pocs anys aconseguí ser la senyora de tots els pobles que vivien a les ribes del Mediterrani, la filosofia grega, en la seva infància un intent vague i rude de solucionar els problemes que es presenten davant dels nostres ulls, havia, en el temps d'Aristòtil, elaborat i en certa mesura indicat els camins que tots els pensadors posteriors han estat obligats a seguir. Xenòfanes i Anaxàgoras només havien fet els inicis d'una distinció entre diverses àrees del pensament. La psicologia encara era desco-

neguda: la lògica no es reconeixia tenint dret a una existència separada;[1] només es percebia tènuement que hi ha una diferència entre física i ètica. En Aristòtil, per contra, trobem un mètode científic descansant a bastament en l'observació i l'experiment, i una terminologia científica d'una riquesa meravellosa. Els límits de les ciències són establerts definitivament, i també en certa mesura, investigats.

Amb Plató i Aristòtil l'especulació antiga va arribar al seu punt culminant, i a nosaltres en el dia d'avui ens sembla que resta ben lluny de tot el que la seguí, i això no obstant, és digne de tenir en compte com de lleugera va ser la influència que exercí sobre els pensadors dels segles següents. Llurs sistemes no van ser mai acceptats com a finals i fent innecessària una investigació posterior, llevat del comentari i la il·lustració; ni, per altra banda, no van ser fermament criticats; llurs defectes foren indicats i les noves teories es formaren amb l'empeny d'evitar llurs suposats errors. Tampoc no foren usats com a models ni com a avisos. Les falles que se'ls poden retreure —falles que en gran part són el resultat d'una observació imperfecta i d'una generalització precipitada[2]— foren reproduïdes d'una manera exagerada per Zenó i Epicur. Fora del cercle de llurs seguidors declarats,[3] no foren gaire citats, i —especialment Aristòtil— no gaire llegits, foren negligits o, fins i tot es podria dir, abandonats en una època que tenia diferents matisos de pensament i un ob-

[1] Cf. Prantl, *Gesch. d. Logik*, i. p. 10, 11.

[2] Zeller, *Phil. der Gr.* iii. a. p. 2.

[3] L'estranya història relacionada amb el destí dels escrits d'Aristòtil explicada per Estrabó (xiii. i. 148) i en termes lleugerament diferents per Plutarc pot haver tingut el seu origen en aquest abandonament d'Aristòtil. Sobre la ignorància d'Aristòtil per part de Ciceró, vegeu Mardvig, *ad* Cic. *De fin.* iv. 12.

jectiu diferent. Això va ser el resultat d'un canvi que esdevingué no només en la filosofia, sinó també en l'intel·lecte de tota Grècia.

Que aquestes circumstàncies externes i disposicions mentals actuaren i reactuaren les unes sobre les altres, és una certesa que ha passat a ser quasi un truisme, però a Grècia va ser un fet preeminent, cert i important. Allà el nus que lligava el ciutadà amb la seva ciutat era tan estret, tant més intens del que aquestes relacions són o poden ser en un estat modern, que les dissorts de la ciutat influenciaven amb un poder desconegut per nosaltres els pensaments i sentiments dels ciutadans. Per nosaltres els prejudicis locals i les nostres relacions sovint refreden o revisen el patriotisme, però pel grec no hi havia aquest *imperium in imperio*. Per ell els prejudicis locals i el patriotisme eren una i la mateixa cosa, perquè el seu estat era el seu lloc de naixement, i no tenia més sentiment local o més present que l'amor al seu país. Els seus èxits el feien feliç, els seus desastres anaven directes cap a ell sense que res s'interposés per atenuar l'alegria o disminuir la pena. I per ell el seu estat era autosuficient. Excepte quan un vague pensament de panhel·lenisme voltà per la seva ment, formava una totalitat perfecta, més enllà del qual ell no veia res ni aspirava a res. Si era bandejat de la seva llar, trobava altres estats constituïts molt de la mateixa manera —mònades com la seva.

Però la generació que escoltà Aristòtil també va ser testimoni d'una gran revolució. Va sentir la primera pressió d'un govern exterior que aviat esclafà les llibertats de Grècia. Els estats de Grècia i les colònies del mar Egeu van esdevenir trofeus de la lluita dels generals que es barallaven per l'herència d'Alexandre: la Magna Grècia

va declinar ràpidament davant dels sabèl·lis i els llatins, i Agatocles i els cartaginesos van ser igualment fatals per la prosperitat de les repúbliques sicilianes. Les disputes incessants que antigament havien prevalgut entre estat i estat havien constituït una maledicció per Grècia, això no obstant, no havien estat sense beneficis, però les guerres dels diàdocs foren ruïnoses per les ciutats i pobles que eren objecte de disputa. La llibertat es perdé, la riquesa minvà, i el millor del poble es posà a vagabundejar per aquí i allà a la recerca d'una millor fortuna en els exèrcits mercenaris i les mig gregues mig orientals ciutats de Ptolemeu i Seleuc. Arreu l'antiga manera de viure, que els grecs havien estimat tant i a la qual s'aferraven amb tenacitat, estava decaient. Les antigues paraules, estat i societat, que havien estat tan poderoses, perderen llur realitat i per tant llur influència enmig de l'anarquia i el desgovern, i semblava una simple burla suposar que l'individu s'havia de buscar en l'estat i que l'estat era l'individu magnificat. Com podia algú imaginar que l'home era un ésser polític, o que els individus no eren sinó parts relacionades de tot el cos de l'estat? Qui podia esperar portar a terme un nou esquema de política, com ara el que Plató potser somnià d'aconseguir amb l'ajuda de Dió i Dionisi? Quina comunitat demanaria ara a un filòsof que li redactés les seves lleis?[1] Les lleis passaren a ser donades per l'estater i la sarissa. Cal preguntar-se si en un estat de coses com aquest els homes fugien de la misèria sense buscar la felicitat dins seu? Entre ells i llurs pares hi havia un abisme tan ampli com el que hi havia entre la França de la vella monarquia i la França de la restauració. Les circumstàncies estaven tan alterades que ells

[1] Diògenes Laerci iii. § 23.

ni tenien les mateixes simpaties ni les mateixes nostàlgies. Plató i Aristòtil fallaren a satisfer els anhels dels homes no per defectes teòrics, no per contradiccions —que resten amagades en llurs filosofies—, sinó perquè els homes volien, enlloc d'una especulació que podia abastar l'univers, una ajuda en llur necessitat, una doctrina per la qual viure. Aquesta és la raó per la qual Plató i Aristòtil passaren amb poc renom. Com tots els homes del geni més elevat, havien pensat i escrit simplement no per a llur pròpia època, sinó per a la posteritat. Els sentiments i modes de llur temps i país, malgrat que els afectaren molt, això no obstant influïren la visió de llurs contemporanis molt més que la seva: ells hi estaven per sobre i miraren per sobre del que estava immediatament al seu voltant i davant d'ells. I hagueren de pagar la pena del geni. Massa a prop del seu temps per estar-hi en simpatia, no podien satisfer les necessitats d'una generació que, molt més commocionada que la seva, per aquesta raó va estar més absorta pels esdeveniments i circumstàncies enmig dels quals va viure i patir. Els homes estaven assedegats d'una filosofia que anés a les mancances que aquests esdeveniments havien agitat, de quelcom que donés a l'individu la felicitat que el món exterior ja no els podia proporcionar; i a aquesta demanda totes les sectes s'esforçaren per donar-hi una resposta. Si la llibertat política ja havia desaparegut, deien els estoics, l'individu encara podia ser lliure —lliure de responsabilitat envers els altres, en la mesura que només era responsable amb si mateix—, lliure de la llei externa, tenint la llei més elevada en ell mateix. Si l'activitat incansable i l'ambició, que havien estat tan estimades pels grecs i pels ate-

nesos en especial,[1] ara eren impossibles, Epicur ensenyà que aquesta energia inquieta havia enverinat la vida, que havia de ser abandonada per l'obediència a la natura. Quan la confusió prevalia arreu, quan el poder semblava la justícia, el pirrònic lloava aquesta pura apatia de l'ànima que s'elevava per damunt dels avatars de la vida i que, malgrat que no coneixia el bé, això no obstant, no coneixia el mal.

En aquest estat de coses desaparegué l'especulació en el més alt sentit de la paraula. Ja no es va seguir amb un objectiu purament científic: no va ser cultivada per ella mateixa, sinó simplement com a mitjà per a un fi, i per molt diferents que fossin els principis de les diferents escoles, el fi era sempre el mateix. Almenys en aquest punt totes anaven a l'una. No simplement en llurs ètiques, sinó en cada part de llurs sistemes, en la teologia estoica, en les teories atòmiques d'Epicur, en el refús escèptic de tota física, la felicitat és el fonament. El coneixement és poder, però el coneixement també és felicitat.

«Felix qui potuit rerum cognoscere causas.»

El primer gran avenç de la filosofia havia estat fet quan, a partir de la consideració de l'objecte, els sofistes havien passat a pensar en el subjecte amb voluntat, i per tant d'aquesta manera havien establert les bases de la filosofia psicològica. «Πάντων χρημάτων», així diu la famosa dita de Protàgoras, «μέτρον ἄνθρωπος, τῶν μὲν ὄντων ὡς ἔστι, τῶν δὲ οὐκ ὄντων ὡς ἔστι». El principi de subjectivitat enunciat d'aquesta manera es traspassa a tota la filosofia posterior. El trobem clarament en Plató i Aristòtil, però en ells, malgrat que poderós, encara juga un rol subordi-

[1] Tucídides. I. c. 70.

nat. En llurs successors va ser el sobirà arreu. Va triomfar en la política quan van decaure els governs republicans; va triomfar en l'art quan l'escultura i la pintura esdevingueren una simple art del retrat; la filosofia el canvià i l'alterà com volgué. No hi ha havia res a Grècia que pogués disputar la seva ascendència, i la relació amb el nou orient conquerit va ser però massa recent per admetre la introducció des de fora d'algun element contraactuant. La ment grega estava poc disposada a la recepció d'idees foranies, i només va ser molt lentament que, després de tot, a través de la mediació dels pensadors jueus, aquesta esdevingué en certa mesura influïda per influències orientals; i això tingué lloc no abans sinó després de l'era cristiana.

D'aquesta manera, la filosofia va resultar totalment alterada en caràcter i direcció. Va esdevenir profundament eudemonista i profundament subjectiva —perquè la felicitat, que era el seu objectiu, no era la felicitat en abstracte, sinó la felicitat en relació amb l'individu—, i es va decidir pel problema de determinar en primer lloc la naturalesa d'aquesta felicitat i en segon lloc els mitjans per aconseguir-la. Sobre la primera qüestió hi va haver menys diferència real d'opinió entre les sectes rivals del que hom podria esperar. En totes elles l'ideal més elevat que es concebia era negatiu, perquè totes elles detestaven igualment les condicions imperants i estaven d'acord a buscar un desenvolupament per al subjecte lliure i independent de qualsevol element torbador. El món del voltant, en essència canviable i variable, en qualsevol cas només podia destorbar i molestar l'ànima: l'ànima ha de buscar la pau i la calma dins seu i per ella mateixa. Fins i tot l'anomenat cosmopolitisme dels estoics no va ser sinó un afluixament dels

lligams que podrien obstaculitzar aquesta autosuficiència. En aquest esquema l'ètica creixé per ser la matèria principal d'investigació, un resultat promogut no poc pel gran avenç en l'anàlisi ètica que havia portat a terme Aristòtil, però amb uns principis molt diferents d'aquells en voga entre la generació següent. Molt va ser fet pels estoics especialment per aprofundir i reforçar l'especulació moral, això no obstant, aquests avantatges es van aconseguir amb el sacrifici en gran mesura de l'àmpli camp que Plató havia reivindicat per a la filosofia. Això va ser inevitable. Amb un *summum bonum* constituït com volien ells, tot el que semblava que no servia per a la seva consecució gradualment deixà de ser considerat; i aquest *tot* era molt. La dialèctica va passar a ser absorbida en la consideració de les regles que podrien regular la conducta d'una vida feliç: en altres paraules, Com arriba l'individu a la veritat o a la part de veritat per la qual pot guiar la seva acció? Quin és el criteri de veritat? Mentre que la teoria del coneixement d'aquesta manera esdevé la part principal de la metafísica, en realitat l'única part discutida molt amigablement i constantment, tota la resta, amb l'excepció de la lògica aristotèlica, que els estoics adoptaren, va ser proporcionat agafant-ho, no com hom podria esperar de Plató i Aristòtil, sinó de les especulacions d'una època anterior. Fora del Liceu i l'Acadèmia el pensament del dia era quasi preplatònic. Els epicuris van reviure la teoria atòmica de Demòcrit, el Pòrtic retornà a les doctrines d'Heraclit: tan gran va ser la influència d'aquest últim, que en mans d'Enesidem l'escepticisme no és sinó una introducció a les doctrines heraclitees. Les adaptacions fetes d'aquesta manera no sempre portaren a una completa harmonia

amb la resta de l'edifici. La ment grega, que com observa Brandis[1] va perdre la seva «airositat» i individualitat, bàsicament s'implicà en la tasca d'estendre la civilització en el món romà o oriental, sembla que es limità a intentar fer quelcom més que canviar per al seu propòsit el material que trobà a punt a les seves mans. El seu interès real es concentrà en la filosofia pràctica. I aquesta al seu torn tragué la seva inspiració d'altres fonts que la platònica i l'aristotèlica, d'aquelles que en efecte, fent de l'*individu* Sòcrates llur model, d'aquesta manera havien donat a llurs teories un matís individualista. Es pot dir que els estoics han estat descendents en línia directa d'Antístenes, el deixeble de Sòcrates: Epicur, que deia mil pestes d'Aristòtil, derivà la seva ètica i sensacionalisme d'Aristip. Al costat de les filosofies dogmàtiques l'escepticisme presentà lentament, ja que n'estava profundament penetrat, les tendències dels temps, i com aquestes restà més estretament connectat amb els socràtics imperfectes que amb qualsevol altre dels mestres del passat. Però mentre que els estoics i els epicuris sempre romangueren fidels a llurs primeres tradicions, l'escepticisme no va ser i no podia ser la professió constant de cap secta: varià amb els seus mestres. Menys rígidament formulat i fort respecte a grans variacions, va ser destinat a sobreviure als seus primers oponents. Serà tasca de les properes pàgines traçar la seva doctrina i història —l'escepticisme de Pirró com a diferent de l'escepticisme d'Arcesilau, i la relació d'ambdós amb l'escepticisme reviscut sota l'Imperi Romà. Però donat que l'escepticisme sempre està més afectat per les circumstàncies i els sentiments dels temps, serà molt necessari tenir en la ment el

[1] Handbuch, iii. 6, p. 1.

temperament de l'època en la qual visqué Pirró, perquè només llavors podrem entendre per què agafà el camí que agafà, i per què l'escepticisme antic i modern, tan semblants en molts detalls, això no obstant, difereixen profundament.

PIRRÓ I TIMÓ

Pirró, fill de Plistarc, o segons Pausànias[1] de Pistòcrates, va néixer a Elis. Ens han arribat molts pocs detalls de la seva vida, i els pocs que tenim es deuen a Diògenes Laerci. D'origen humil, es diu que primer havia estat pintor, i una pintura d'uns portadors de torxes que se li atribueix es va conservar en el gimnàs de la seva ciutat natal. Va estudiar filosofia amb el democriteu Anaxarc, i sembla que Demòcrit era el seu preferit entre els pensadors que el precediren; la història que havia estat deixeble de Brisó, el fill d'Estilpó, com ha indicat Zeller,[2] s'ha de refusar per cronològicament impossible. Amb Anaxarc va viatjar tan lluny com a l'Índia amb l'expedició d'Alexandre el Gran. Quan retornà a Grècia s'establí a Elis, i hi ha viure en una pobresa honorable amb la seva germana Filistia, una llevadora. Els seus conciutadans li donaren un sacerdoci, i gràcies a ell van declarar tots els filòsofs exempts de pagar impostos. Va morir als noranta anys, probablement entre el 275 aC i el 270 aC. Pausànias va veure el seu retrat en un pòrtic al costat de l'àgora i un monument a la seva memòria que hi havia als afores de la ciutat. Els seus principals deixebles foren Hecateu d'Abdera, Timó de Fliünt i Nausí-

---

[1] Diògenes Laerci ix. 61; Pausànias vi. 24, § 5.
[2] *Phil. der Gr.* ii. a. p. 178. 3.

fanes de Teos, a qui una informació dubtosa fa mestre d'Epicur.

Així va ser la vida tranquil·la de l'home que generalment ha estat considerat el pare de l'escepticisme. El nom de pirrònic sempre s'associarà a l'escola: malgrat això fins i tot a l'antiguitat la posició de Pirró no era indisputada, i més concretament pels mateixos escèptics. Ells pretenien que les seves idees tenien fonts encara més antigues, i en conseqüència veiem Teodosi de Trípoli declarant expressament que Pirró no tenia cap idea concreta de cap tipus, i encara menys el dret de donar el seu nom a l'escola, i Sext Empíric obre les seves «Hipotiposis» amb una llarga llista de pirrònics abans de Pirró. A primera vista aquestes objeccions es poden considerar com a vàlides; però crec que almenys en aquest cas, la tradició general no s'equivoca.

Poques paraules han sofert tant per la llibertat d'ús com l'escepticisme. S'empra tan sovint com si fos coextensiu amb el dubte, que avui ja és tard per esperar que alguna vegada es recuperi i s'apliqui de manera més acurada. Això no obstant, no és sinó una part del dubte. En la història de la filosofia el dubte apareix quan la filosofia s'ha separat de la teologia, i així comença a existir. Encara no és escepticisme, i encara menys es pot donar el nom a una forma de dubte més àmplia[1] que trenca i destrueix la supremacia indisputada de la creença —una supremacia que un cop és contestada, ja no pot tornar a guanyar mai el seu vell absolutisme. La desconfiança general o dubte guanya en precisió quan esdevé més confinat a un objecte especial, i se'n poden seleccionar tres branques, cada vegada més importants: el dubte aplicat a un conjunt de fets o afirmacions, el dubte apli-

[1] Hegel, *Werke*, xiv. 5. 42.

cat al sobrenatural, i el dubte aplicat a un tema que abasta tots els altres —la filosofia com la ciència del necessari. Agafant aquest últim exemple, tenim, venint després de les vagues curiositats que constitueixen les primeres incitacions a la reflexió, el dubte més pronunciat que és provocat per un sistema format per conclusions afirmatives. Llavors sorgeixen del no res arguments aïllats, que són usats per algú que simplement està aclarint el camp per fer lloc a un dogmatisme rival; però de vegades sorgint d'una ment que mira amb poca confiança la dialèctica. Finalment les objeccions esparses es reuneixen i són unides en un argument desplegat: la dubtosa neutralitat o atac intermitent dóna lloc a una guerra regular, i l'escepticisme existeix en el ple sentit de la paraula. Les altres divisions del dubte són ambdues afirmatives en llurs resultats. El racionalisme tendeix a eliminar el sobrenatural, però al mateix temps a mantenir el fenomen. Encara s'afirmen els fets, però amb una nova interpretació, i normalment el valor atribuït a aquests és diferent. La crítica s'esforça per filtrar el fals del vertader, i amb l'acte de fer-ho assumeix que la veritat existeix, una afirmació que l'escepticisme no negaria, i que a més la veritat ens és accessible, una afirmació que l'escepticisme discutiria. El criticisme pot anar tan lluny com l'escepticisme. Les antinòmies (παντὶ λόγῳ λόγον ἴσον ἀντικεῖσθαι, Sext Empíric, *Hip. Pirr.* I. 12) han estat una arma apreciada des de sempre per l'escèptic, però eren, segons aquest, insolubles. Quan el mètode crític al final va ser aplicat a la filosofia, Kant de manera curosa va formar les antinòmies; però també les resolgué. Per mor de la claredat es poden enumerar tres tipus de dubte, i el racionalisme i el criticisme, els dos que porten a resultats posi-

tius, s'han de distingir de l'escepticisme; però tant la pràctica com la comoditat ens prohibeixen donar gaire importància a la distinció. L'escepticisme, per exemple, difícilment pot néixer sense l'antecedent del criticisme, i sovint ens trobem que tots tres prevalen simultàniament i són professats pel mateix pensador. L'escepticisme, com a sistema formulat estrictament oposat al dogmatisme, realment pertany a un període relativament tardà de la història de la filosofia —un fet en ell mateix bastant suficient per mostrar com d'infundat després de tot és el comentari de Bayle, que l'escepticisme és fàcil. Tampoc no és més merescuda la mala fama que se li dóna, atès que no sorgeix del cantó dolent de l'home més del que ho fa el dogmatisme. El gran vici de l'escepticisme no és el seu origen sinó la seva unilateralitat. És inevitablement unilateral, ja que renúncia a part del camp del coneixement humà: amb la seva lliure voluntat abandona molt del que és valuós, i destruint algunes de les facultats amb les quals està dotada la ment, només proporciona un cultiu parcial. Per tant, com bé diu Hebart,[1] «Els seus pensaments no van cap a la maduresa que persisteix en el dogmatisme». Però mentre que l'escepticisme és danyós per qui mai no s'eleva damunt seu, és d'immens valor per qualsevol inici d'una investigació, i els seus serveis respecte a això han estat reconeguts per tots els grans pensadors, ni més ni menys que per Aristòtil. Aquest càstig del dogmatisme, és això no obstant essencial al dogmàtic, i difícilment es pot dir que té una existència imprescindible. No és quelcom inventat per qualsevol home; sorgeix al costat dels sistemes que combat. D'aquests en deriva la forma i el color: canvia com canvien; creix

[1] *Werke*, I. p. 62.

com creixen, decau com decauen. Usa llurs mètodes, agafa llurs mètodes i adopta al seu gust llurs premisses i conclusions.

Els comentaris anteriors semblen confirmats per la història grega. Zenó d'Èlea i Heraclit estan entre els primers als quals s'aplica el nom d'escèptic amb alguna plausibilitat, això no obstant, quan anem a analitzar aquestes explicacions com ens han arribat, veiem que Heraclit negà tota existència permanent, però que afirmà el principi de l'esdevenir, i que Zenó, mentre que argumentà contra el moviment, afirmà la doctrina del pur i simple ésser. El mateix es pot dir de Xenòfanes i Parmènides. Cadascun d'aquests va ser en realitat un dogmàtic, i va ser escèptic només per enderrocar el que s'oposava a les seves especulacions, i malgrat que ells van promoure molt l'escepticisme, el van promoure inconscientment. Però la generació següent, una generació que estava encantada de posar en qüestió tot el que la tradició i el costum havia combinat per santificar, no va negligir el poder de l'ajuda que els raonaments eleàtics i heracliteus li podien prestar per als seus atacs contra tota veritat objectiva. Zenó havia demostrat que tot moviment era un somni: Heraclit havia demostrat que l'ésser era una ficció. No importa si foren aliats útils. L'objecte dels sofistes era la destrucció, agraïen tot el que els pogués ajudar a destruir i passaren per alt tot els que els podia ajudar a construir. Com doncs, es pot preguntar, diferien els sofistes dels pirrònics? Ambdós estaven ansiosos per subvertir i eren igualment hostils als sistemes dogmàtics de llurs temps: ni des d'un punt de vista els sofistes són els escèptics més estrictes dels dos. Els pirrònics proposen un fi pràctic; són escèptics no per amor a la veritat, sinó per amor a la felicitat:

però els sofistes no busquen aquest objectiu. Siguin quins siguin els errors i les fal·làcies dels seus mestres individuals, la nota característica de l'escola en general és una set insaciable de progrés i coneixement, un desig audaç de sotmetre totes les coses a la raó individual. No n'hi ha prou amb respondre que els sofistes després de tot no són realment filòsofs, que no formaven cap sistema, que llurs teories i doctrines són òbvies i trivials, perquè malgrat que moltes d'aquestes acusacions es poden fer a la majoria dels sofistes, difícilment es pot considerar que afectin a Gòrgias o Protàgoras. El camp real de diferència recau en els sistemes que atacaven severament. En el període presocràtic el dogmatisme estava basat en l'objecte, és a dir, les realitats objectives eren l'única font reconeguda de coneixement. Quan els sofistes confonien llurs adversaris amb l'ajuda del principi de subjectivitat feien el que sempre havien fet els escèptics, usar un principi positiu per enderrocar-ne un altre, però llavors (el que no feren els autèntics escèptics) acceptaven com a cert el principi que havia estat llur instrument. Ells l'usaven escèpticament, però l'enunciaven dogmàticament, i malgrat que el que construïren en aquell temps semblà insignificant en comparació amb el que havien tirat a terra, llurs doctrines positives en les mans de Sòcrates passaren a ser part d'un sistema dogmàtic, i més especialment inspiraren les filosofies que atacà la Nova Acadèmia. Entre l'època dels sofistes i la de Pirró el dogmatisme avança molt cap a la consistència i la completesa, i quasi per una llei natural l'escepticisme compartí aquest avenç. No només es beneficià de les diferències que sorgiren entre els propis dogmàtics i de la improductiva ingenuïtat dels megàrics, sinó que esdevingué consistent i com-

plet, perquè deixà de ser escèptic per una banda i dogmàtic per l'altra. Objectà la possibilitat de la veritat subjectiva tant com l'objectiva; i tan ampli era el seu abast que, havent estat considerat no només un mitjà especulatiu per a un fi pràctic, una filosofia que ensenya el gran secret de com ser feliç, el pirronisme hauria estat molt proper al dubte dels temps moderns. Una causa en qualsevol cas era evident per al seu naixement, causa que ha estat comuna a l'escepticisme en la seva forma més rude i perfecta; aquest sentiment de desesperança que aflora en les ments dels qui han estat testimonis del fracàs d'un gran esforç en la filosofia, perquè després segueix una profunda desconfiança en les facultats, que s'havien atrevit a tant, i que semblaven haver obtingut tan poc.

«Descansem en les nostres facultats
i així ens adrecem als déus;
"l'autèntica ciència, si n'hi ha,
està en els vostres estatges,
la mesura de l'home no pot mesurar el Tot
immesurable".»

El desencís va ser gran quan s'hagueren d'abandonar les antigues cosmologies: va ser més gran quan les especulacions de Plató i Aristòtil deixaren de ser satisfactòries. És clar tant pel tenor com per la seva vida i les seves doctrines, que Pirró va perdre les esperances en la filosofia i que estava content d'haver-les perdut. M. Saisset[1] ha comparat els seus primers vagabundejos amb els de Sòcrates, però el paral·lel no va més enllà. Pirró retornà de l'Àsia amb la convicció que la veritat no s'havia assolit i que potser era inassolible. Descartes

[1] *Le Scepticisme,* p. 50.